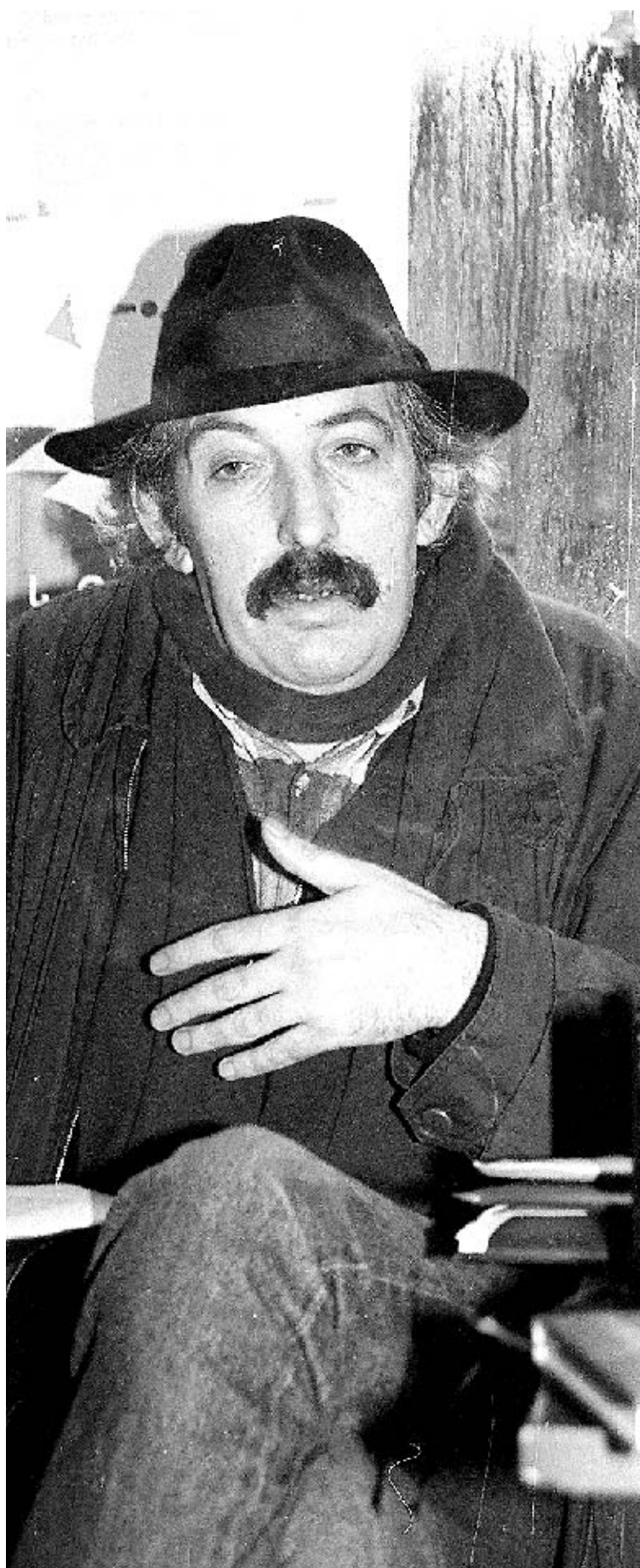

Non había maneira de desligar a súa figura desafiante e ao tempo de humilde inclinación do que na memoria case adolescente se me insculpira como imaxe dun xigante de cartón que ocupaba o escenario na montaxe do *Percival*. Non era aquela adaptación teatral sorprendente o meu primeiro contacto coa obra de Roberto Vidal Bolaño. Anos antes, en Lugo, xa me aloulara a montaxe do *Laudamuco*. Entre o punzón do absurdo e a ousadía de transformar en espectáculo teatral os contos de Ferrín, intuín que o teatro galego existía. Sen o saber, quizais asistía ao

Fóra de Lugar

Antón Dobao

encofrado de tan complexo e contraditorio edificio simbólico.

Paseaba Compostela, chapeu colado ás guedellas, orientándose por algún estraño sentido se cadra descuberto casualmente ao sufrir a condición de asalariado nalgunha oficina bancaria. A súa figura tiña propensión a rexeitar a verticalidade posiblemente por mor da carga dunha vontade extrema, consecuencia de que nalgún lugar da súa procura vital lle sobreveu a capacidade de comprender que a nación galega sería tal cando o edificio do seu teatro nacional tivese o ramo posto. Lembrárono hai uns días Manolo Lourenzo. E máis aínda, cando a Galicia soñada, esa que dá orixe aos proxectos colectivos máis dignos de ser amados, tivese a ben contarse en imaxes. Porque Roberto, como el ten dito máis dunha vez, desexou ser director de cine. Ou sexa, tivo tal proxecto.

Roberto Vidal Bolaño habita hoxe o pazo máis seguro para o recoñecemento, o respecto, a admiración e a empatía coa súa figura e a súa obra: a morte. Vai ter que ser ela quen lle outorgue o seu lugar exacto no campo literario galego, porque Roberto é un dos máis importantes autores teatrais da Europa do último cuarto do século XX. Dixérono os que tiñan máis coñecemento ca min, que ao cabo estou fóra de lugar no campo teatral galego quitadas certas ocasións críticas nas que aparezo como unha pantasma sometida a esconxuro. Algo fóra de sitio tamén andaba Roberto, que xa ía farto de gañar sempre o Premio María Casares á mellor iluminación; intuía talvez que ese era o aprecio que algúns sectores do teatro galego lle tiñan. Certo inconsciente colectivo igual non lle engulía ben aquela súa teima en que teatro e lingua galega fosen inseparables. Igual.

A Roberto Vidal Bolaño débemoslle a construción dun teatro nacional, moitas veces contra a inercia e a falta de compromiso de parte do propio sector. Máis mérito ten o seu periplo vital, a súa convicción de que era posible e necesario. Tan forte era ese empeño que o día mesmo da súa morte o daquela Conselleiro de Cultura facía para algunha emisora de radio as habituais declaracións. O subconsciente enganouno; definiu a Roberto como o artífice dun teatro nacional... e aí corrixiu o adxectivo a medio pronunciar, trasacordou e dixo teatro galego.

Nos tempos en que a representación suplanta a realidade, a verdadeira arte tenta restituír esta

en toda a súa crueldade, na súa impureza, para transformala. Roberto nunca quixo ser escritor. Ese é un relato que en parte el mesmo representou por culpa dunha mal maquillada humildade que lle inclinaba o lombo rendido á atracción da derrota da terra. É posible que o campo teatral lle esixise un discurso de fidelidade sen fisuras, non o sei. O caso é que, como todo creador con conciencia da súa obra, Roberto nunca renunciou a ese gramo de vaidade necesario para impugnar a representación cunha prospección crúa do oculto da existencia, a única realidade que, como a multitude, se revela sempre irrepresentable. Esa é a gran procura, ás veces tortuosa, do creador. Non é misión divina, senón humana. Roberto sabíase dono dunha condición de escritor aparelhada ao seu recoñecido talento de iluminador de espectáculos teatrais. Ao remate dun deles, a noite que estreou *Sen ir máis lonxe*, contábame cunha cervexa na man que nunha historia da literatura galega que se acababa de publicar o seu nome non aparecía. Non é que non houbera dramaturgos no manual, é que el non estaba. Cousas dunha rara visión do canon literario, de como se constrúe e de quen o clasifica. Coma tantos escritores, Roberto reaccionaba cunha mestura de vaidade e humildade. Naquel corpo imponente, sobresaían a humildade e unha dozura que lle velaba os ollos. Abondaba con mirarlles o contorno húmido, encarnado, para comprender que a dozura era a súa verdadeira armadura. Naquela ocasión, a humildade escandalizábalos porque a súa adaptación do Percival do seu amigo Ferrín non merecera a honra do ensaio de canon literario perdurable que proxectaba ser aquel manual. Coma se o canon non estivese sometido á alteración, a ser revirado, a saltar polos aires feito cachizos, á propia vontade dos autores de ocuparen espazos de privilexio no campo literario. Roberto Vidal Bolaño, hai que recoñecelo, non posuía esa vontade. Ou quizais non tiña tempo. Ou aquel do que dispuña prefería consumilo no teatro, nas montaxes da súa compañía, escribindo, ensaiando, vivindo.

Con todo e iso, Roberto sabíase un escritor non ignorado polo público. El mesmo dicía que polos seus espectáculos pasaba máis xente que lectores podía ter o escritor máis lido. Era unha verdade con trampa, sabémolo tan ben como o sabía el. Pero con trampa ou non, verdade era. Como escritor, deixounos unha inmensa obra dramática dificilmente superable. Agora quedanos responderlle cun mínimo da xenerosidade que el empeñou. Urxe unha edición das súas obras completas. É o noso autor dramático fundamental, insubstituíble. O campo literario galego non pode prescindir del como tampouco a literatura española non pode prescindir do Valle-Inclán dramaturgo.

Roberto nunca planeara ser escritor nin dramaturgo nin actor nin nada parecido. O seu desexo camiñara outros vieiros. Lembrábalos cando tiña ocasión: sempre quixera ser director de cine. Ese desexo, que o asaltou ata a morte, era aínda máis utópico ca o de levantar a arquitectura feble pero perdurable do teatro nacional. Utópico, digo, non quimérico. Para Roberto era unha utopía tan posible como necesaria o proxecto dun campo audiovisual que non renunciase á identidade, a expresarse na propia lingua, á normalidade. El era deses imprescindibles que descubren a utopía ao seu carón, materializable, realizable. O eivado audiovisual galego non só ignorou a existencia de Roberto Vidal Bolaño, senón que pulou por pexar todos os seus proxectos, por convencelo de que o seu soño era unha quimera. El sabía que non, que tamén estamos capacitados para contar e contarnos en imaxes, que necesitamos facelo. Por desgraza, o audiovisual galego non soubo nin quixo aproveitar os seus disparos creativos. Como el mesmo ten

manifestado ben de veces, nunca o convidaron a escribir un guión. Era normal esa ignorancia; o audiovisual galego hexemónico nace como antiprojecto, como un negocio privado alicerzado nunha renuncia orgánica e fachendosa a Galicia, á identidade e á cultura, aos nosos mellores talentos creativos, á canteira de actores que Roberto contribuíu a explorar, á propia lingua. No audiovisual galego, concibido con materiais ben diferentes, Roberto tamén estaba fóra de lugar. A súa participación máis intensa deuse co proxecto da TVG *Un Mundo de Historias*, consistente en casar os campos audiovisual e literario. Esa colaboración foi minguada pola enfermidade e esgazada pola morte. Roberto asumíuna co degaro dun mozo que encomeza. Foi guionista e actor e traballou tamén no equipo de desenvolvemento. O que ata hoxe foi e o que chegue a ser o proxecto *Un Mundo de Historias* non se poderá entender nunca sen a figura de Roberto Vidal Bolaño, síntese desa relación entre o audiovisual e o campo literario, máis soñada aínda que real.

A morte de Roberto encolleunos un 11 de setembro. Algo de absurda violencia nese horrible día nos forzou a colocar cabo da súa figura a de Salvador Allende. Quizais porque ambos, na distancia espacial e histórica, tiñan en común a determinación de lle daren sentido ao absurdo existencial con un diluírse creativamente nas entrañas da multitude, na banda imperfecta dos desposuídos, dos desherdados, do futuro. Non quero comparar as dúas figuras, tan distantes ao cabo; a grandeza de ambos ruborizaríase. Mais para alén da coincidencia mortal, son aquelas miradas limpas, doces, as que nos emparentan na memoria. Un, coñecido a distancia; o outro, amigo e cómplice dalgún soño, dalgún desexo, de necesidades e proxectos. Allende agochaba a dozura da súa mirada tras unhas lentes de pasta que lle inxectaron a forza necesaria para se entregar á causa dos traballadores, que era a súa e a do futuro. Roberto tiña a máscara, a personaxe, a súa ironía, un mal carácter tan ficticio como eficaz, o nariz encarnado e o pucho cos que quixo rirse da propia morte. El tamén se diluíu na multitude, no corazón encarnado dos desposuídos, o único que pode alentar o proxecto dunha Galicia ceibe. Esa era a causa na que estivo presente. E segue estando. Porque Roberto era, por riba doutra cousa, a mirada máis tenra.

A expresión literaria de Roberto Vidal Bolaño é impura. É unha marca inevitablemente unida a todo o seu curso creativo. A síntese entre esa impureza, materia real, e a tenrura da súa mirada fai del un dos nosos grandes autores. Esa mirada doce tivo o don xenial de traspasar a imperfección do real e desvelarnos o seu núcleo exacto, o punto en que se concibe toda esperanza. A obra de Roberto Vidal Bolaño non é representación; é a realidade traspasada. E con todo e iso, o maior goce para os que o coñecemos foi poder compartir esa habilidade penetrante. A súa humanidade. Unha amizade que nin o tempo nin a morte saben borrar.